

Валерія Миргород-Карпова,
аспірант, фахівець кафедри
адміністративного, господарського права
та фінансово-економічної безпеки
ННІ права СумДУ

МІЖНАРОДНІ ФІНАНСОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ¹

Проаналізовано вплив глобалізаційних процесів на фінансову систему України. Вивчено сутність поняття «фінансова система» та його основні складові. Визначено місце міжнародних фінансових установ у фінансовій системі України, їх вплив на фінансово-економічні показники в державі та тенденції співпраці з такими організаціями та установами, як МВФ, МБРР, ЄБРР, ЄІБ.

Ключові слова: фінансова система України, міжнародні фінансові організації, органи управління, міжнародні фінансові відносини.

Миргород-Карпова В.

Международные финансовые организации как субъекты финансовой системы Украины

Проанализировано влияние глобализационных процессов на финансовую систему Украины. Изучена сущность понятия «финансовая система» и ее основные составляющие. Определено место международных финансовых учреждений в финансовой системе Украины, их влияние на финансово-экономические показатели в государстве и тенденции сотрудничества с такими организациями, как МВФ, МБРР, ЕБРР, ЕИБ.

Ключевые слова: финансовая система Украины, международные финансовые организации, органы управления, международные финансовые отношения.

Myrhorod-Karpova V.

International financial organizations as subjects of the financial system of Ukraine

The article analyzes the influence of globalization processes on the financial system of Ukraine. The article analyses the essence of the concept «financial system» and its main components and determines the place of international financial institutions in the financial system of Ukraine, their influence on financial and economic indicators in the state and trends of cooperation with such organizations and institutions as the IMF, IBRD, EBRD and EIB.

Keywords: financial system of Ukraine, international financial organizations, administrative bodies, international financial relations.

Постановка проблеми. Під впливом глобалізаційних процесів у світі поступової популярності набирає зовнішня фінансова допомога, направлена на покращення добробуту населення та економічний розвиток держав. Даний процес набув свого поширення ще в 60-х рр. минулого століття та вже на початку ХХІ ст. почав проходити під егідою реалізації Цілей розвитку тисячоліття, основними результатами співпраці країн з міжнародними фінансовими організаціями у відповідності до яких є трансформація народного господарства, впровадження новітніх інноваційних технологій, зміни економічного, політичного та соціального характеру та як результат покращення життя населення та подолання бідності. Однак проводячи ґрунтовне дослідження в даній сфері та вивчаючи статистичні показники, Т. В. Кожухова [12, с. 126], А. С. Марина [13, с. 14], Я. І. Чайковський [18, С. 207] та інші дійшли висновку, що загальні показники реалізації вище вказаних Цілей є незадовільними, в тому числі і в нашій державі. В результаті чого в наукових колах висловлюються різні позиції щодо наслідків такої фінансової допомоги та насамперед негативних для країн та суспільства.

Однак переживаючи кризову ситуацію в більшості сферах, показником чого виступає зростання безробіття та бідності, збільшення державного боргу, поступове зменшення виробництва, інфляційні процеси, криза в банківській сфері тощо, Україна обрала курс на співпрацю з міжнародними фінансовими організаціями, щодо залучення поворотних та безповоротних фінансових ресурсів для стабілізації економічної, фінансової, політичної, соціальної ситуації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження проблеми правового аналізу міжнародних фінансових організацій як суб'єктів фінансової системи України проаналізовано в роботах таких науковців, як: Ю. В. Гаруст, Т. В. Кобзева, Т. В. Кожухова, А. С. Марина, Я. І. Чайковський та інші.

© Валерія Миргород-Карпова, 2018

¹ Робота виконана в рамках проекту № 0118U003582.

Метою статті є дослідження суб'єктів фінансової системи України та виокремлення міжнародних фінансових організацій такими, що входять до фінансової системи держави як суб'єкти виникаючих міжнародних відносин.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи позиції науковців щодо визначення категорії «фінансова система» як правової, вважаємо, що найбільш точно та повне визначення даної дефініції було надано Ю. В. Гарустом, під яким науковець визначає багаторівневу соціальну систему, яка включає в себе врегульовану відповідними правовими нормами держави сукупність усіх наявних сфер фінансових відносин та відповідних суб'єктів таких відносин, які забезпечують збалансоване функціонування та взаємодію цих певних сфер та здійснюють управління ними [3, с. 30].

Питання включення міжнародних фінансів та міжнародних фінансових відносин до структури фінансової системи України є дискусійним, адже донедавна даний вид відносин науковці не досліджували взагалі як складову фінансової системи України. Так, М. І. Карлін говорить, що фінансова система держави складається з п'яти основних складових [11, с. 15]: державних фінансів; фінансів підприємств та суб'єктів господарювання; страхування; фінансового ринку; фінансів домогосподарств.

Дещо інша позиція висловлена О. П. Орлюк, де в дослідженнях науковця визначаються дві головні ланки фінансової системи держави, кожна з яких має чітко встановлений перелік елементів [2, с. 21]:

1) публічні державні та муніципальні фінанси, які включають централізовані та децентралізовані фонди: публічні централізовані фонди (державний та місцеві бюджети); публічні позабюджетні централізовані фонди (Пенсійний фонд України, Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві, Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Фонд соціального захисту інвалідів, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб); державний та муніципальні кредити; державне обов'язкове особисте і майнове страхування; фонди державних та муніципальних фінансових установ, у тому числі і банків; децентралізовані державні та муніципальні фонди, які утворюються державними та/або комунальними підприємствами, яким було передано державне та/або комунальне майно;

2) фінанси суб'єктів господарювання: фонди підприємницьких товариств; фонди непідприємницьких товариств.

Однак за станом на сьогодні неможливо оминати вагомість фінансових ресурсів міжнародних фінансових організацій, іноземних держав та донорських установ в економіці України. Лише з 1994 р. з початку реалізації програми Механізму фінансування системних перетворень від Міжнародного валютного фонду (далі – МВФ) як найбільшого кредитора отримано 31,3 млрд. дол. США кредитних коштів. Дані фінансові ресурси надаються державі у разі реалізації низки вимог (проведення в країні реформ у політичній та економічній сферах, досягнення відповідних показників стабільності розвитку, дефіциту бюджету, монетарних показників тощо). Основними цілями надання кредитів є підтримка платіжного балансу країни, поповнення золотовалютних резервів, фінансування дефіциту бюджету, що відповідно робить можливим проведення грошових реформ, підтримання стабільності валюти [19].

За роки незалежності в Україні вже склалися тенденції до співпраці з окремими міжнародними фінансовими організаціями, причому систематичне кредитування держава отримує від Міжнародного банку реконструкції та розвитку (далі – МБРР), Європейського банку реконструкції та розвитку (далі – ЄБРР), Європейського інвестиційного банку (далі – ЄІБ) (Таблиця 1). При цьому кожного наступного року держава отримує більше таких кредитних коштів, порівняно з попереднім. З 1991 р. Україна, у відповідності до статистичних даних Міністерства фінансів України, отримала від Європейського Союзу (далі – ЄС) 12 млрд. євро та від Світового банку (далі – СБ) 11,9 млрд. дол. США.

Таблиця 1

Обсяги фінансових ресурсів, залучених від міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних проектів у 2014–2018 рр.

	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
МБРР, тис. грн.	2 347 352,9	4 610 849,7	5 110 849,7	5 324 770,5	6 851 513,2
ЄБРР, тис. грн.	2 036 700	3 726 852,5	4 343 998,3	2 211 170,5	2 354 817,8
ЄІБ, тис. грн.	1 701 674,9	4 460 239,3	4 296 552	7 226 374,5	6 407 084
Всього:	6 085 727,8	12 797 941,5	13 751 400	14 762 315,5	15 613 415

Джерело: складено автором на основі даних законів України про державний бюджет України за 2014–2018 роки.

Щодо коштів, котрі надаються Україні на безповоротній основі, то у відповідності до Закону України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» офіційних трансфертів від ЄС, урядів, іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ надано на суму 2 372 523,8 тис. грн. Крім того, на сьогодні Україна реалізує значну кількість програм співробітництва, пов'язаних з міжнародною технічною допомогою. Так, за станом на 01.03.2018 р. Міністерством економіки розвитку та торгівлі України зареєструвало 188 діючих проектів, при цьому загальна сума допомоги за даними проектам становить 6 032 665 533 дол. США.

З огляду на таку тенденцію та досліджуючи проблематику функціонування фінансової системи держави, її сутність та структуру, О. Р. Романенко вказує на існування п'яти сфер фінансових відносин в Україні, які відповідно і утворюють п'ять складових елементів структури фінансової системи: 1) рівень світового господарства (міжнародні фінанси: міжнародний фінансовий ринок, фінанси міжнародних організацій, фінанси міжнародних інституцій); 2) рівень макроекономіки (державні фінанси: державні та місцеві бюджети, державні цільові фонди, фінанси державного сектору, державний кредит); 3) рівень мікроекономіки (фінанси суб'єктів господарювання: фінанси підприємств та організацій); 4) фінансовий ринок (ринок грошей, цінних паперів, фінансових послуг, кредитних ресурсів); 5) страхування (соціальне, особисте, майнове, страхування ризиків в підприємницькій діяльності, страхування відповідальності) [17, с. 54].

Аналізуючи позиції вчених та положення норм чинного законодавства України, на нашу думку, найбільш повна структура фінансової системи України була визначена в роботах Ю. В. Гаруста, який запропонував окреслити структуру фінансової системи держави, поклавши в основу критерій – сфери фінансових відносин. Як результат, виділено п'ять основних складових [3, с. 31]: міжнародні фінансові відносини; державні фінансові відносини; місцеві та комунальні (регіональні) фінансові відносини; фінансові відносини суб'єктів господарювання; фінансові відносини домогосподарств (фізичних осіб). Враховуючи той факт, що ми досліджуємо фінансову систему на основі наукових розробок Ю. В. Гаруста та Т. В. Кобзевої, адже вважаємо їх такими, що відповідають актуальним питанням функціонування та побудови фінансової системи України, при цьому вони зазначають, що фінансова система є системою, котра включає сфери фінансових відносин та суб'єктів, які здійснюють збалансоване їх функціонування.

На нашу думку, міжнародні фінансові відносини – це системи відносин, які є складовою фінансової системи держави між суб'єктами міжнародної економіки з приводу акумулювання, розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів та міжнародних фінансових потоків.

Закон України «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства за гарантіями інвестицій» №2402-ХІІ від 03.06.1992 р. поклав початок співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями, найбільш привабливим для України при цьому виступив Міжнародний валютний фонд [4].

Для фінансової системи України є характерною подвійність суб'єктів, котрі здійснюють збалансоване функціонування міжнародних фінансових відносин. Адже в даній сфері завжди є донор та реципієнт. В межах даного дослідження основними донорами виступають міжнародні фінансові організації, а реципієнтом при цьому є Україна через органи державної влади. Право на здійснення державних внутрішніх та зовнішніх запозичень належить державі в особі члена Кабінету Міністрів України, відповідального за формування та реалізацію державної фінансової і бюджетної політики, або особи, яка виконує його обов'язки (міністр фінансів України), за дорученням Кабінету Міністрів України (п. 2 ч.1 ст. 16 Бюджетного кодексу України) [1]. При цьому саме Кабінет Міністрів України визначає основні умови здійснення державних запозичень, у тому числі основні умови кредитних договорів. Саме Міністерство фінансів України відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України» № 375 від 20.08.2014 р. одним із основних завдань своєї діяльності має забезпечення формування та реалізацію єдиної державної фінансової політики у сфері співробітництва з іноземними державами, банками і міжнародними фінансовими організаціями [15]. Також у відповідності до Постанови Кабінету Міністрів України «Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги» № 153 від 15.02.2002 р. Міністерство економічного розвитку та торгівлі є відповідальним за надіслання офіційних запитів до міжнародних організацій щодо залучення міжнародної технічної допомоги [16].

Таким чином, поряд з такими суб'єктами фінансової системи, котрі забезпечують та контролюють функціонування міжнародних фінансових відносин як органами державної влади, зокрема Кабінету Міністрів, міністерств, Верховної Ради України як контролюючого та погоджувального органу в даній сфері, міжнародні фінансові організації також входять до побудови даної системи (за суб'єктивною ознакою).

Для реалізації головних завдань органів державної статистики, визначених ст. 12 Закону України «Про державну статистику» № 2614-ХІІ від 17.09.1992 р. [5], затверджено наказом Державної служби статистики України № 330 від 16.11.2015 р. Статистичний класифікатор органів державного управління, що є чинним за станом на сьогодні та введено в дію з 04.04.2017 р. [14]. Органами державного управління визначені:

- міністерства, центральні органи виконавчої влади, органи державної влади зі спеціальним статусом, органи законодавчої та судової влади, інші державні органи та установи, що забезпечують здійснення повноважень Верховної Ради України, Президентом України, Кабінету Міністрів України;
- місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування;
- державні наукові організації, державні корпорації, творчі спілки тощо, на які відповідними нормативно-правовими актами покладено функції з управління державним майном у конкретній сфері.

Таким чином, на законодавчому рівні визначено, що жодні міжнародні фінансові організації та установи не мають управлінських функцій в Україні та як результат не являються суб'єктами управління фінансовою системою держави.

Отже, світові глобалізаційні процеси є головною передумовою для зміцнення фінансових відносин між державами та побудови ефективної фінансової системи в країні. Відповідно, співробітництво з міжнародними фінансовими організаціями та установами, спрямоване на залучення фінансових коштів, сприяє підвищенню стабільності фінансової системи України. Саме тому актуальним для нашої країни залишається питання формування дієвого механізму залучення таких коштів та їх подальше спрямування в середині країни для реалізації відповідних програм економічної та соціальної розбудови держави. Як результат, ми спостерігаємо вагомий вплив міжнародних фінансових організацій та установ на економіку країни та фінансову систему держави, але такий вплив відбувається лише в межах фінансування проектів і програм та кредитування, інвестування та надання грантів тощо. Однак дані організації мають подвійну правову природу: з одного боку, вони є суб'єктами фінансової системи як учасники міжнародних фінансових відносин, а з іншого, – вони відокремлені від управлінської сфери в державі та розподілу наданих фінансових ресурсів.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України № 2456-VI від 08.07.2010 р. / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
2. Воронова Л. К. Фінансове право України : підруч. / Л. К. Воронова. – К. : Прецедент; Моя книга, 2007. – С. 21–23.
3. Гаруст Ю. В. Організаційно-правова структура фінансової системи України за сферами виникнення фінансових відносин / Ю. В. Гаруст, Т. А. Кобзева // Форум права. – 2015. – № 5. – С. 27–38.
4. Закон України «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства за гарантіями інвестицій» № 2402-ХІІ від 03.06.1992 р. / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2402-12>.
5. Закону України «Про державну статистику» №2614-ХІІ від 17.09.1992 р. / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/2614-12>.
6. Закон України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» №719-VII від 16.01.2014 р. / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/719-18>.
7. Закон України «Про Державний бюджет України на 2015 рік» №80-VIII від 28.12.2014 р. / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80-19>.
8. Закон України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» №928-VIII від 25.12.2016 р. / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/928-19>.
9. Закон України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» №1801-VIII від 21.12.2016 р. / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>.
10. Закон України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» №2246-VIII від 07.12.2017 р. / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2246-19>.

11. Карлін М. І. Фінансова система України : навч. посіб. – К. : Знання, 2007. – 324 с.
12. Кожухова Т. В. Зовнішня допомога розвитку: проблеми підвищення ефективності. *Modern scientific researches and developments: theoretical value and practical results – 2016: Materials of International scientific and practical conference (Bratislava, 15–18 March 2016)*. К.: LCC «NVP» Interservice», 2016. P. 126–127.
13. Марина А. С. МВФ і Україна: історія співробітництва та сучасний стан відносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. – 2016. – № 8. С. 12–15. Сер. : «Міжнародні економічні відносини та світове господарство».
14. Наказ Державної служби статистики України № 330 «Про затвердження Статистичного класифікатора органів державного управління від 16.11.2015 р.» / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FN015686.html.
15. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України» № 375 від 20.08.2014 р. / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-n>.
16. Постанова Кабінету Міністрів України «Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги» №153 від 15.02.2002 р. / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-n>.
17. Романенко О. Р. Фінанси : підруч. / О. Р. Романенко К. : Центр навч. літ-ри, 2004. – 294 с.
18. Чайковський Я. І. Аналітична оцінка кредитних взаємовідносин України та МВФ. *Економічний аналіз*. – 2015. – Т. 21. – № 1. – С. 205–211.
19. Щодо вдосконалення роботи України з МВФ – МБРР : аналіт. записка // Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1601/>.

References

1. *Budget Code of Ukraine 07/08/2010 No. 2456-VI Retrieved from The Verkhovna Rada of Ukraine* <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
2. Voronova L.K. *Financial Law of Ukraine: textbook*. K: Precedent; Moya knyha, 2007. P.21-23.
3. Garust Y.V., Kobzeva T.A. *The organizational and legal structure of the financial system of Ukraine in the spheres of financial relations*. Law Forum. 2015. №5. P.27-38.
4. *Law of Ukraine «On Ukraine's accession to the International Monetary Fund, International Bank for Reconstruction and Development, International Finance Corporation, International Development Association and the Multilateral Investment Guarantee Agency» 03.06.1992, No. 2402-XII*. Retrieved from The Verkhovna Rada of Ukraine. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2402-12>.
5. *Law of Ukraine «On State Statistics» 17.09.1992 №2614-XII*. Retrieved from Verkhovna Rada of Ukraine. <http://zakon.rada.gov.ua/go/2614-12>.
6. *The Law of Ukraine «On the State Budget of Ukraine for 2014» 16.01.2014 № 719-VII*. Retrieved from The Verkhovna Rada of Ukraine. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/719-18>.
7. *The Law of Ukraine «On the State Budget of Ukraine for 2015» 28.12.2014, No. 80-VIII* Retrieved from The Verkhovna Rada of Ukraine. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80-19>.
8. *The Law of Ukraine «On the State Budget of Ukraine for 2016» December 25, 2016, No. 928-VIII*. Retrieved from The Verkhovna Rada of Ukraine. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/928-19>.
9. *The Law of Ukraine «On the State Budget of Ukraine for 2017» 21.12.2016, No. 1801-VIII*. Retrieved from The Verkhovna Rada of Ukraine. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>.
10. *The Law of Ukraine «On the State Budget of Ukraine for 2018» 07.12.2017, No. 2446-VIII*. Retrieved from The Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2446-19>.
11. Karlin M.I. *Financial System of Ukraine: a manual*. K.: Znannya, 2007. 324 p.
12. Kozhuhova T.V. *External development assistance: problems of efficiency improvement. Modern Scientific Researches and Developments: Theoretical Value and Practical Results – 2016: Materials of the International Scientific and Practical Conference (Bratislava, 15-18 March 2016)*. K.: LCC «NVP» Interservice», 2016. P. 126–127.
13. Marina A.S. *The IMF and Ukraine: the history of cooperation and the current state of relations*. *Naukovy visnyk of Uzhgorod National University. Series: International Economic Relations and World Economy*. 2016. No. 8. P. 12-15.

14. *By the order of the State Statistics Service of Ukraine on approval of the Statistical Classifier of Public Administration, November 16, 2015 №330. Retrieved from The Verkhovna Rada of Ukraine. http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FN015686.html.*
15. *Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine On Approval of the Regulation on the Ministry of Finance of Ukraine, August 20, 2014 No. 375. Verkhovna Rada of Ukraine. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-p>.*
16. *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On Creation of a Unified System for the Involvement, Use and Monitoring of International Technical Assistance», February 15, 2002, No. 153. Retrieved from Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-p>.*
17. *Romanenko O.R. Finance: tutorial. K.: Center for Educational Literature, 2004. 294 p.*
18. *Tchaikovsky Y.I. Analytical assessment of credit relations between Ukraine and the IMF. Economic analysis. 2015. Volume 21. No. 1. P. 205-211.*
19. *Concerning the improvement of Ukraine's work with the IMF-IBRD. Analytical note. National Institute for Strategic Studies under the President of Ukraine: analytical notes. Retrieved from <http://www.niss.gov.ua/articles/1601/>.*

Стаття надійшла до редакції 16.05.2018.